

ZARZĄDZENIE NR ...⁴.../2024

DYREKTORA CENTRUM PROJEKTÓW EUROPEJSKICH

z dnia 1.08... 2024 r.

w sprawie Polityki Centrum Projektów Europejskich w zakresie zwalczania nadużyć finansowych

Na podstawie art. 15 ust. 3 ustawy z dnia 11 lipca 2014 r. o zasadach realizacji programów w zakresie polityki spójności finansowanych w perspektywie 2014-2020 (Dz. U. poz. 818 z 2020 z późn. zm.), w związku z art. 125 ust. 4 lit. c Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylającego rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006 (Dz. Urz. UE L 347 20.12.2013), art. 30 ust. 1 lit. g Rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) nr 897/2014 z dnia 18 sierpnia 2014 r. ustanawiającego przepisy szczegółowe dotyczące wdrażania programów współpracy transgranicznej finansowanych na podstawie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 232/2014 ustanawiającego Europejski Instrument Sąsiedztwa, art. 74 ust. 1 lit. d Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej, oraz Wytycznymi dla państw członkowskich i instytucji wdrażających programy w sprawie: Ocena ryzyka nadużyć finansowych oraz skuteczne i proporcjonalne środki zwalczania nadużyć (EGESIF_14-021-00-16/06/2014), w nawiązaniu do art. 68 ust. 2 pkt. 5 i art. 69 ust. 1 pkt. 3 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. z 2023 r. poz. 1270 z późn. zm.), w związku z Komunikatem Nr 23 Ministra Finansów z dnia 16 grudnia 2009 r. w sprawie standardów kontroli zarządczej dla sektora finansów publicznych, oraz na podstawie § 4 pkt 3 regulaminu organizacyjnego Centrum Projektów Europejskich stanowiącego załącznik nr 1 do zarządzenia Ministra Funduszy i Polityki Regionalnej z dnia 10 października 2023 r. (Dz. Urz. MFiPR z 2023 r. poz. 42), Centrum jako Instytucja Pośrednicząca dla Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, Programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027, pełniąc funkcje Krajowego Kontrolera programów współpracy Interreg 2021-2027, podmiot realizujący zadania Wspólnych Sekretariatów/Wspólnych Sekretariatów Technicznych dla programów współpracy Interreg: Polska – Saksonia 2014-2020 i Polska–Saksonia 2021–2027, Polska – Słowacja 2014-2020 i Polska-Słowacja 2021–2027, Południowy Bałtyk 2014-2020 i Południowy Bałtyk 2021–2027, Polska-Ukraina 2021–2027, oraz programów współpracy transgranicznej Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa: Polska - Białoruś - Ukraina 2014-2020 oraz Polska - Rosja 2014-2020 i Kontrolnych Punktów Kontaktowych dla tych programów, wprowadza skuteczne i proporcjonalne środki zwalczania nadużyć finansowych, wobec powyższego zarządzam, co następuje:

§ 1.

1. Celem Polityki Centrum Projektów Europejskich w zakresie zwalczania nadużyć finansowych, zwanej dalej „Polityką”, jest promowanie kultury organizacyjnej, ułatwiającej zapobieganie i wykrywanie nadużyć finansowych, oszustw oraz przestępstw o charakterze korupcyjnym jak również dążenie do zwiększenia świadomości problemu nadużyć finansowych i przestępstw o charakterze korupcyjnym oraz stałego doskonalenia kluczowych procesów zarządczych w celu skutecznej ochrony reputacji Centrum Projektów Europejskich w Warszawie jako pełniącym rolę Instytucji Pośredniczącej dla działania 4.3 Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020, Instytucji Pośredniczącej dla działań 1.1 i 1.7 Programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027, Krajowego Kontrolera dla Programów współpracy Interreg Polska-Ukraina 2021–2027, Interreg Region Morza Bałtyckiego 2021–2027, Interreg Europa Środkowa 2021–2027, Interreg Europa 2021–2027, URBACT IV, a także jako podmiotu realizującego zadania związane z utworzeniem oraz zapewnieniem prawidłowej realizacji zadań Wspólnych Sekretariatów/Wspólnych Sekretariatów Technicznych dla Programów współpracy Interreg: Polska – Saksonia 2014-2020 i Polska-Saksonia 2021–2027, Polska – Słowacja 2014-2020 i Polska-Słowacja 2021–2027, Południowy Bałtyk 2014-2020 i Południowy Bałtyk 2021–2027, Polska-Ukraina 2021–2027 oraz programów współpracy transgranicznej Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa: Polska - Białoruś - Ukraina 2014-2020 oraz Polska - Rosja 2014-2020 i Kontrolnych Punktów Kontaktowych.
2. Polityka ma również odpowiednie zastosowanie do wszystkich działań prowadzonych przez Wydział Informacji i Funduszy Europejskich, Wydział Kadr i Płac, Wydział Administracji oraz Wydział Finansowy.
3. Ustala się Politykę w brzmieniu określonym w załączniku nr 1 do zarządzenia.

§ 2.

1. Zobowiązuję wszystkich pracowników Centrum Projektów Europejskich do zapoznania się Polityką, o której mowa w § 1 oraz przestrzegania i promowania wśród interesariuszy zawartych w niej postanowień.
2. Ustala się wzór oświadczenia potwierdzający zapoznanie się z Polityką, w brzmieniu określonym w załączniku nr 2 do zarządzenia.

§ 3.

1. Traci moc zarządzenie nr 7/2023 Dyrektora Centrum Projektów Europejskich z dnia 20 listopada 2023 r.

§ 4.

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

DYREKTOR

CENTRUM PROJEKTÓW EUROPEJSKICH

LESZEK BULLER

UZASADNIENIE

Mając na względzie fakt, iż model COSO I stanowiący fundament dla kontroli zarządczej wskazuje na środowisko wewnętrzne jako podstawowy element zapobiegania nadużyciom finansowym, rozumiany jako uczciwość osobista i zawodowa oraz wartości etyczne wśród kierownictwa i kadry, a także biorąc pod uwagę jeden z celów kontroli zarządczej określony w ustawie o finansach publicznych jako przestrzeganie i promowanie zasad etycznego postępowania, jak również zwiększenie przez Komisję Europejską istotności kultury etyki jako mechanizmu zapobiegającego nadużyciom finansowym w wdrażaniu perspektywy finansowej 2014-2020 i 2021-2027, Dyrektor Centrum Projektów Europejskich traktując nadrzędnie stosowanie wysokich standardów uczciwości i etycznego postępowania w procesach jednostki podejmuje decyzję o przyjęciu dokumentu wskazującego oczekiwane podejście do przedmiotowego zagadnienia.

Zmiana wynika z prowadzenia zapisów odnoszących się bezpośrednio do realizacji zadań w perspektywie finansowej Unii Europejskiej 2021-2027.

Wejście w życie przedmiotowego Zarządzenia nie spowoduje skutków finansowych dla budżetu Centrum Projektów Europejskich.

Polityka Centrum Projektów Europejskich w zakresie zwalczania nadużyć finansowych

1. Wprowadzenie

W związku z:

- 1) art. 74 ust. 1 lit. d Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej,
- 2) art. 125 ust. 4 lit. c Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1303/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1083/2006,
- 3) art. 30 ust. 1 lit. g Rozporządzenia wykonawczego Komisji (UE) nr 897/2014 z dnia 18 sierpnia 2014 r. ustanawiającego przepisy szczegółowe dotyczące wdrażania programów współpracy transgranicznej finansowanych na podstawie rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 232/2014 ustanawiającego Europejski Instrument Sąsiedztwa,

Centrum Projektów Europejskich jako podmiot realizujący zadania związane z utworzeniem oraz zapewnieniem prawidłowej realizacji zadań:

- 1) Instytucji Pośredniczącej dla działania 4.3 Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014-2020 oraz Instytucji Pośredniczącej dla działań 1.1 i 1.7 Programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027, zwanych dalej IP;
- 2) Wspólnych Sekretariatów/Wspólnych Sekretariatów Technicznych zwanych dalej WS, dla Programów współpracy Interreg: Polska-Saksonia 2014-2020 i Polska-Saksonia 2021-2027, Polska-Słowacja 2014-2020 i Polska-Słowacja 2021-2027, Południowy Bałtyk 2014-2020 i Południowy Bałtyk 2021-2027, Polska-Ukraina 2021-2027 oraz programów współpracy transgranicznej Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa: Polska - Białoruś - Ukraina 2014-2020 oraz Polska - Rosja 2014-2020, zwanych dalej EWT lub EWT/EIS,

- 3) Krajowego Kontrolera dla Programów współpracy Interreg Polska-Ukraina 2021–2027, Interreg Region Morza Bałtyckiego 2021–2027, Interreg Europa Środkowa 2021–2027, Interreg Europa 2021–2027, URBACT IV;
- 4) Kontrolnych Punktów Kontaktowych dla programów współpracy transgranicznej Polska – Białoruś - Ukraina 2014-2020 oraz Polska - Rosja 2014-2020;

wprowadza skuteczne i proporcjonalne środki zwalczania nadużyć finansowych, uwzględniające stwierdzone rodzaje ryzyka.

Polityka ma również odpowiednie zastosowanie do wszystkich działań prowadzonych przez Wydział Informacji i Funduszy Europejskich, Wydział Kadr i Płac, Wydział Administracji oraz Wydział Finansowy, zwane dalej razem pozostałymi komórkami organizacyjnymi CPE.

IP i WS oraz pozostałe komórki organizacyjne CPE realizują politykę zapobiegania nadużyciom finansowym, w tym ich wykrywania i zgłaszania właściwym organom państwa, zgodnie z przepisami prawa powszechnie obowiązującego, również dotyczącą współpracy z odpowiednimi organami odpowiedzialnymi za zwalczanie i przeciwdziałanie przestępczości o charakterze korupcyjnym i/lub w zakresie prowadzenia spraw o nadużycia finansowe i wynikających z nich przestępstw. Polityka opiera się także na dokumentach opracowanych przez Komisję Europejską oraz Europejski Urząd ds. Zwalczania Nadużyć Finansowych (OLAF) w dziedzinie wykrywania i zwalczania nadużyć finansowych. Zarówno polityka, jak i poszczególne procedury wdrażające jej zapisy pozostają w zgodności z rekomendacjami dotyczącymi postępowania z podejrzeniami nadużyć finansowych oraz uregulowaniami kwestii konfliktu interesów, które wynikają z Zaleceń w zakresie wprowadzania mechanizmów przeciwdziałania i zwalczania nadużyć finansowych w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój 2014 – 2020, zaleceń w zakresie wprowadzania mechanizmów przeciwdziałania i zwalczania nadużyć finansowych w ramach programu Fundusze Europejskie dla Rozwoju Społecznego 2021-2027 oraz Podręczników dotyczących zwalczania nadużyć finansowych w Programach współpracy Interreg V-A: Polska – Saksonia 2014-2020, Polska – Słowacja 2014-2020 i Południowy Bałtyk 2014-2020 i programach współpracy transgranicznej Europejskiego Instrumentu Sąsiedztwa: Polska – Białoruś - Ukraina 2014-2020 oraz Polska – Rosja 2014-2020, zwanych dalej razem Programami EWT/EIS.

Narzędziem służącym do wdrożenia przedmiotowej polityki są w szczególności Instrukcje Wykonawcze oraz dokumenty wewnętrzne IP i WS, w tym podręczniki dotyczące zwalczania nadużyć finansowych w Programach EWT/EIS, PO WER, FERS, a także procedury udzielania zamówień publicznych, zarządzania środkami trwałymi i kontroli finansowej Centrum Projektów Europejskich, które to wszystkie razem wprowadzają faktyczne mechanizmy przeciwdziałania nadużyciom finansowym oraz ograniczania możliwości wystąpienia konfliktu interesów.

2. Definicja

IP i WS oraz pozostałe komórki organizacyjne CPE na potrzeby niniejszego dokumentu definiują pojęcie nadużyć finansowych jako szeroki zakres uchybień i czynów

zabronionych, takich jak: kradzież, korupcja, przywłaszczenie, łapówkarstwo, fałszerstwo, wprowadzanie w błąd, zmowa, pranie pieniędzy oraz zatajanie istotnych faktów. Z nadużyciem wiąże się często wykorzystanie oszustwa w celu uzyskania korzyści dla siebie, osoby bliskiej lub osoby trzeciej, bądź w celu spowodowania straty dla innej osoby. Zatem pojęcie „nadużycie finansowe” na potrzeby przedmiotowego dokumentu należy rozumieć w sposób szeroki, również w sposób potoczny. Kluczowym elementem odróżniającym nadużycie od nieprawidłowości jest działanie intencjonalne.

Nadużycie finansowe pociąga za sobą nie tylko skutki finansowe, lecz może też przyczynić się do utraty reputacji Centrum Projektów Europejskich, zwanego dalej CPE, jako instytucji odpowiedzialnej za zarządzanie funduszami UE. Zgodnie z art. 3 ust. 2 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/1371 z dnia 5 lipca 2017 r. w sprawie zwalczania za pośrednictwem prawa karnego nadużyć na szkodę interesów finansowych Unii „za nadużycie naruszające interesy finansowe Unii” uważa się:

- 1) w odniesieniu do wydatków niewiązanych z zamówieniami publicznymi – działanie lub zaniechanie odnoszące się do:
  - a) wykorzystywania lub przedstawiania nieprawdziwych, niepoprawnych lub niepełnych oświadczeń lub dokumentów, skutkującego sprzeniewierzeniem lub bezprawnym zatrzymaniem środków finansowych lub aktywów z budżetu Unii lub z budżetów, którymi Unia zarządza lub którymi zarządza się w jej imieniu;
  - b) nieujawnienia informacji z naruszeniem szczególnego obowiązku, z tym samym skutkiem; lub niewłaściwego wykorzystania takich środków finansowych lub aktywów do celów innych niż te, na które pierwotnie zostały przyznane;
- 2) w odniesieniu do wydatków związanych z zamówieniami publicznymi, co najmniej w przypadkach, w których dopuszczono się ich w celu uzyskania przez sprawcę lub inną osobę bezprawnych korzyści powodujących stratę w interesach finansowych Unii – działanie lub zaniechanie odnoszące się do:
  - a) wykorzystywania lub przedstawiania nieprawdziwych, niepoprawnych lub niepełnych oświadczeń lub dokumentów, skutkującego sprzeniewierzeniem lub bezprawnym zatrzymaniem środków finansowych lub aktywów z budżetu Unii lub z budżetów, którymi Unia zarządza lub którymi zarządza się w jej imieniu;
  - b) nieujawnienia informacji z naruszeniem szczególnego obowiązku, z tym samym skutkiem; lub
  - c) niewłaściwego wykorzystania takich środków finansowych lub aktywów do celów innych niż te, na które pierwotnie zostały przyznane, ze szkodą dla interesów finansowych Unii.

Ważnym elementem związanym z nadużyciami finansowymi, w szczególności w kontekście odbioru społecznego, jest konflikt interesów, zdefiniowany w art. 61 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) 2018/1046 z dnia 18 lipca 2018 r., który występuje, kiedy bezstronne i obiektywne pełnienie funkcji przez osobę jest

zagrożone z uwagi na względy rodzinne, emocjonalne, sympatie polityczne lub związki z jakimkolwiek krajem, interes gospodarczy lub jakiekolwiek inne interesy wspólne, bezpośrednio i pośrednio z wnioskodawcą lub beneficjentem funduszy UE albo wykonawcą zamówień publicznych. Należy podkreślić, że IP i WS oraz pozostałe komórki organizacyjne CPE rozpoznają nie tylko rzeczywisty, ale również potencjalny i pozorny konflikt interesów, a więc nawet sytuacje, gdy istnieje choćby tylko teoretyczna możliwość, że interes osobisty przeważa nad troską o interes publiczny.

W szczególności konflikt interesów może objawić się naruszeniem zasady bezinteresowności i bezstronności w sprawach prowadzonych w ramach obowiązków służbowych, w tym oceny wniosków o dofinansowanie i kontroli wydatków. Szczególnie wrażliwym miejscem występowania konfliktu interesów jest udzielanie zamówień publicznych oraz wiążące się z tym procesem ryzyko występowania powiązań osobowych i podmiotowych wykonawcy z zamawiającym. Zgodnie art 24 Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/24/UE z dnia 26 lutego 2014 r. w sprawie zamówień publicznych, uchylającą dyrektywę 2004/18/W, CPE jako konflikt interesów postrzega sytuację, w której członek personelu instytucji zamawiającej lub dostawcy usług w zakresie obsługi zamówień, działającego w imieniu instytucji zamawiającej, biorący udział w prowadzeniu postępowania o udzielenie zamówienia lub mogący wpłynąć na wynik tego postępowania, mają bezpośrednio lub - co wymaga szczególnego podkreślenia - pośrednio interes finansowy, ekonomiczny lub inny interes osobisty, który postrzegać można jako zagrażający ich bezstronności i niezależności w związku z postępowaniem o udzielenie zamówienia. Jeżeli konflikt interesów w postępowaniu o udzielenie zamówienia nie zostanie odpowiednio rozwiązany, to będzie miał wpływ na prawidłowość postępowania, prowadząc do naruszenia zasad przejrzystości, równego traktowania lub niedyskryminacji.

Udzielając zamówień publicznych CPE stosuje definicję konfliktu interesów określoną w art. 56 ust. 2 ustawy z dnia 11 września 2019 r. Prawo zamówień publicznych.

Zwraca się uwagę, że konflikt interesów nie oznacza korupcji w powszechnym rozumieniu. Korupcja najczęściej dotyczy porozumienia pomiędzy dwiema stronami oraz wynikającego z tego faktu wręczenia lub przyjmowania w różnej formie łapówki, płatności lub korzyści, albo obiecywania, proponowania lub przyjmowaniu propozycji tego rodzaju korzyści. Natomiast konflikt interesów powstaje, gdy dana osoba ma możliwość przedłożenia interesu prywatnego, nawet w sposób pośredni, nad obowiązki zawodowe.

Podsumowując, w rozumieniu polityki konflikt interesu może być postrzegany jako obiektywne w odbiorze społecznym okoliczności, w których istnieje już tylko pozorne zagrożenie dla podejmowania działań służbowych w sposób bezstronny i niezależny na skutek przedkładania nawet interesów pośrednich, a więc niewpływających na sytuację osoby pozostającej w konflikcie interesów, ale sytuację osób, z którymi osoba będąca w konflikcie interesu pozostaje w relacjach towarzyskich, rodzinnych lub finansowych albo korzyści mogących wystąpić dla tych osób w przyszłości.

Stanowiska związane z wdrażaniem Programu FERS, na których pracownicy, w związku z wykonywanymi czynnościami, mogą być w sposób szczególny narażeni na ryzyko wystąpienia zachowań korupcyjnych, takich jak: przekupstwo, sprzedajność, protekcja, kupczenie wpływami, nadużywanie władzy lub stanowiska, bezprawne wykorzystywanie informacji służbowych, zaniechanie czynności urzędniczych, to stanowiska wrażliwe.

Ponadto, stanowiska wrażliwe są związane z realizacją tych zadań, przy których wydawana decyzja jest związana z dużym stopniem uznaniowości urzędnika oraz których nieprawidłowe wykonanie może w sposób znaczący rzutować na prawidłowość realizacji Programu FERS.

Przyjmuje się, że stanowiskami wrażliwymi związanymi z wdrażaniem i kontrolą projektów są stanowiska:

- decyzyjne dyrektora, z-cy dyrektora, naczelnika oraz stanowiska od specjalisty do radcy, na których pracownicy mają bezpośredni związek m.in. z weryfikacją wniosków beneficjenta, pogłębioną weryfikacją wniosków o płatność, kontrolą projektów, z procesem organizowania naborów, zawierania umów, z rozpatrywaniem odwołań, z procesem legislacji, procesem zamówień publicznych, związanymi z obsługą finansową;
- gdzie występuje ryzyko konfliktu interesów czy podwójnego finansowania oraz korupcji np.: opracowywaniem warunków konkursów, weryfikowaniem osoby/podmiotu ubiegających się o wsparcie, opracowywaniem treści zawieranych umów o dofinansowanie/aneksów, odpowiadają za prawidłowość zawieranych umów i udzielanie zamówień.

3. Cele

Celem ogólnym polityki jest dążenie do stałego monitorowania i wzmacniania mechanizmów przeciwdziałania wszelkim przejawom oraz ryzyku wystąpienia nadużyć finansowych i korupcji w trakcie wykonywanych działań, z uwzględnieniem w tym zakresie zachowania interesariuszy, w szczególności beneficjentów i ekspertów. Z racji kompetencji posiadanych przez IP i WS oraz pozostałych komórek organizacyjnych CPE, realizacja celu ogólnego będzie skoncentrowana przede wszystkim na stosowaniu działań i narzędzi o charakterze prewencyjnym, jako zdecydowanie mniej czasochłonne i docierających do ich personelu oraz interesariuszy. Równocześnie, dążąc do zachowania wysokich standardów działania, IP i WS oraz pozostałe komórki organizacyjne CPE analizują regulacje prawne oraz zasady etyczne i moralne z punktu widzenia ryzyka wystąpienia nadużyć i podejmują odpowiednie do sytuacji środki celem zmniejszenia tego ryzyka. Niniejsze ma na celu zapewnienie przestrzegania zasad praworządności, obiektywności, odpowiedzialności i uczciwości przez wszystkie podmioty prawne i osoby fizyczne zaangażowane w wdrażanie Programu PO WER, Programu FERS i Programów WS/EWT/EIS. W rezultacie powyższe podejście umożliwia postrzeganie IP i WS jako instytucji przeciwdziałających ryzyku wystąpienia nadużyć finansowych i korupcji przy wykonywaniu powierzonych zadań.

Osiągnięciu celów służy przyjęta polityka skutecznego zapobiegania nadużyciom finansowym, wdrażana przy użyciu efektywnych mechanizmów proceduralnych, pomniejszających ryzyko wystąpienia nadużyć finansowych, jak również w formie proporcjonalnych i odstraszaających sankcji w zakresie ich przestrzegania oraz należytych zachowań na poziomie pracowników IP i WS oraz pozostałych komórek organizacyjnych CPE, a także beneficjentów oraz podmiotów współpracujących z IP i WS oraz pozostałymi komórkami organizacyjnymi CPE przy wykonywaniu ich funkcji.

4. Deklaracja

IP i WS oraz pozostałe komórki organizacyjne CPE zobowiązują się przestrzegać norm prawnych, etycznych i moralnych na najwyższym poziomie, jak również zasad rzetelności, obiektywizmu i uczciwości oraz pragną być postrzegane jako przeciwnie nadużyciom i korupcji w prowadzeniu swojej działalności.

Podejmowane przez IP i WS oraz pozostałe komórki organizacyjne CPE działania będą jednoznacznie ukierunkowane na przeciwdziałanie wszelkim formom nadużyć finansowych i korupcji.

Pracownicy IP i WS oraz pozostałych komórek organizacyjnych CPE zobowiązują się, na podstawie przyjętego w CPE Kodeksu etyki, do wykonywania obowiązków służbowych z poszanowaniem zasad praworządności, rzetelności, uczciwości, bezstronności i bezinteresowności, współmierności, profesjonalizmu, jawności, neutralności, otwartości oraz odpowiedzialności za zadania, a w przypadku konfliktu interesów w sprawach prywatnych i publicznych do wyłączenia się z działań mogących wywołać podejrzenia o stronniczość lub interesowność.

Przyjęty w CPE Kodeks etyki jest realnym narzędziem przeciwdziałania nadużyciom finansowym. Jest obligatoryjnym elementem obowiązków pracowniczych personelu IP i WS oraz personelu pozostałych komórek organizacyjnych CPE, a jego znajomość jest potwierdzana w pisemnych oświadczeniach.

Przestrzegania na najwyższym poziomie norm prawnych, etycznych i moralnych, zasad rzetelności, obiektywizmu i uczciwości oczekuje się również od wnioskodawców i beneficjentów oraz ich partnerów realizujących projekty, a także od wszystkich podmiotów współpracujących z IP i WS w zakresie wykonywania ich funkcji.

IP i WS oraz pozostałe komórki organizacyjne CPE zgłoszenia nadużyć traktują priorytetowo. CPE wprowadziło procedurę ochrony osób zgłaszających m.in. podejrzenia nadużyć finansowych – tzw. sygnalistów. Procedura określa normy postępowania z tego rodzaju zgłoszeniami, w tym zasady ich rozstrzygania. Zasady mają zawsze charakter poufny, zapewniający bezpieczeństwo osobom zgłaszającym.

5. Działania

IP zarządza ryzykiem nadużyć finansowych i korupcji w obszarze:

- a) identyfikacji i analizy ryzyka,
- b) podejmowania działań naprawczych,
- c) monitorowania i kontrolowania zdefiniowanego ryzyka,
- d) przeglądu procedur pod kątem wystąpienia ryzyka,
- e) komunikacji zarządzania ryzyka pomiędzy komórkami organizacyjnymi IP oraz interesariuszami.

IP jest zobowiązana do dokonywania systematycznego przeglądu swoich działań w celu identyfikowania i analizy ryzyk oraz, w ich następstwie, do wprowadzania działań naprawczych i kontrolnych. W procesie analizy ryzyka, w szczególności analizowane jest

otoczenie proceduralne w IP, w tym ryzyko wyłączenia korupcji na wszystkich etapach systemu podejmowania decyzji, także w odniesieniu do jej otoczenia.

Ogólną odpowiedzialność za zarządzanie ryzykiem nadużyć finansowych i korupcji w IP powierzono Zespołowi ds. oceny ryzyka wystąpienia nadużyć finansowych i/lub korupcji w związku z pełnieniem funkcji IP.

Zgodnie z tą decyzją do zadań Zespołu należy:

- a) dokonanie oceny wystąpienia w IP ryzyka nadużyć finansowych i/lub korupcji przy wykorzystaniu narzędzia wskazanego w wytycznych Komisji Europejskiej pn. Guidance note on fraud risk assesment and effective and proportionate anti-fraud measures (EGESIF_14-0021-00 z dnia 16 czerwca 2014 r.),
- b) opracowanie Planu działań naprawczych zawierającego propozycje zastosowania mechanizmów obniżających ryzyko netto do akceptowalnego poziomu m. in. poprzez modyfikację procedur lub opracowanie dokumentów celem przeciwdziałania nadużyciom finansowym, w przypadku, gdy zidentyfikowane aktualne ryzyko netto okaże się znaczne lub krytyczne,
- c) w stosunku do zidentyfikowanych ryzyk opracowanie mechanizmów kontrolnych zapobiegających materializacji ryzyk lub łagodzących ich skutki,
- d) monitorowanie i aktualizowanie wdrażania opracowanego w następstwie analizy ryzyka Planu działań naprawczych oraz przegląd wykonania przez komórki organizacyjne Instytucji Pośredniczącej zalecanych kontroli ograniczających ryzyko.

Członkami Zespołu są naczelnicy komórek organizacyjnych IP, którzy jako właściciele procesów przedstawionych w Instrukcjach Wykonawczych IP odpowiadają za bieżące zarządzanie ryzykiem nadużyć finansowych, w tym za funkcjonowanie odpowiedniego systemu kontroli wewnętrznej w obszarze podlegającym ich kompetencjom, a także opracowują ewentualne plany działań naprawczych. Właściciele procesów dokonują samooceny, ponieważ są właściwi do zainicjowania zmiany procesów, opracowania list sprawdzających, czy też "najlepszych praktyk", co ma być z kolei ewentualnym elementem planów naprawczych i przedmiotem późniejszych kontroli. Proces samooceny jest wspierany przy wykorzystaniu „wiedzy instytucjonalnej” poszczególnych komórek organizacyjnych IP, oparty na doświadczeniu i profesjonalnym osądzie funkcjonowania procesów.

Zespół identyfikuje ryzyko wystąpienia nadużyć finansowych, w szczególności w odniesieniu do funkcjonowania procesów biznesowych przedstawionych w Instrukcjach Wykonawczych IP oraz ewentualnie rekomenduje wprowadzenie do przedmiotowego dokumentu, jak również do dokumentów innych regulacji wewnętrznych mających zastosowanie w procesie wdrażania działania 4.3 PO WER oraz działań 1.1 i 1.7 FERS zmian minimalizujących zidentyfikowane ryzyka.

Instrukcje Wykonawcze IP zostały zatwierdzone pod względem zachowania spójności z dokumentami i wymaganiami Instytucji Zarządzającej w zakresie opisu

procedur, funkcji i zadań, które uwzględniają również mechanizmy przeciwdziałania nadużyciom finansowym.

Zespół podejmując decyzje w zakresie analizy ryzyka, planów naprawczych i działań kontrolnych zobowiązany jest uwzględniać zapisy wynikające z niniejszej Polityki.

W Programach EWT/EIS i za prowadzenie działań zmierzających do ochrony przed nadużyciami finansowymi odpowiada Instytucja Zarządzająca Programem EWT/EIS (IZ EWT/EIS), która powoła zespół ds. oceny samooceny ryzyka. Od przedstawicieli zespołu zależy identyfikacja procesów, które należy poddać ocenie ryzyka. Wkład do dokumentu będą przygotowywać również WS i KPK.

Głównym zadaniem zespołu ds. samooceny ryzyka jest dokonywanie okresowej lub bieżącej oceny ryzyka nadużyć finansowych. Do zakresu zadań zespołu ds. samooceny ryzyka należy ponadto:

- a) prowadzenie bazy wykrytych/zgłoszonych nadużyć finansowych,
- b) wskazywanie obszarów, które powinna objąć kontrola systemowa w poszczególnych instytucjach, jeżeli taka potrzeba będzie wynikała z przeprowadzanych analiz,
- c) analiza mechanizmów zgłaszania nadużyć obowiązujących w Programach EWT/EIS, oraz przebiegu procesów opisanych w poszczególnych podręcznikach dotyczących zwalczania nadużyć finansowych w Programach EWT/EIS,
- d) przygotowywanie rekomendacji odnośnie do tematyki i zakresu szkoleń oraz innych działań informacyjnych,
- e) udzielanie informacji i pomoc pracownikom instytucji w zakresie interpretacji postanowień poszczególnych podręczników dotyczących zwalczania nadużyć finansowych w Programach EWT/EIS.

Ponadto, mając na względzie fakt, iż analiza ryzyka przeprowadzana przez IZ EWT/EIS nie dotyczy obszaru zamówień publicznych przeprowadzanych przez CPE na potrzeby funkcjonowania WS, który to obszar podlega przeglądowi w ramach zarządzania ryzykiem IP, właściciel procesu udzielania zamówień publicznych w CPE zapewni stosowanie jednolitych mechanizmów kontrolnych w zakresie postępowań przeprowadzanych zgodnie z ustawą Prawo zamówień publicznych.

6. Zgłaszanie nadużyć

Dochodzenia w sprawach dotyczących korupcji i poważnych uchybień oraz nadużyć na szkodę budżetu UE w instytucjach unijnych są prowadzone przez Europejski Urząd ds. Zwalczania Nadużyć Finansowych (OLAF). Za inicjowanie, koordynację i realizację działań mających na celu zabezpieczenie interesów finansowych lub Unii Europejskiej (UE) odpowiada Pełnomocnik Rządu ds. Zwalczania Nieprawidłowości Finansowych na szkodę RP lub UE w Ministerstwie Finansów (powołany rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 1 lipca 2003 r. Dz. U. 2003, nr 119). Prace Pełnomocnika Rządu ds. Zwalczania Nieprawidłowości Finansowych na szkodę RP lub UE w Ministerstwie Finansów wspiera Departament Ochrony Interesów Finansowych Unii Europejskiej MF.

IP i WS zarządzają przypadkami wykrytych nadużyć, oszustw oraz korupcji w oparciu o przepisy prawa krajowego i wspólnotowego właściwe dla zakresu zidentyfikowanych

nieprawidłowości. W CPE ustalone są procedury dotyczące informowania organów o możliwości popełnienia przestępstwa. W strukturze zarządzania IP i WS wyznaczona jest osoba do współpracy z organami ścigania, w tym zgłaszania podejrzenia popełnienia przestępstwa.

Pracownicy IP i WS zobowiązani są do bezzwłocznego poinformowania bezpośredniego przełożonego lub kierownictwo CPE o możliwości wystąpienia konfliktu interesów oraz o wszelkich przypadkach podejrzenia lub powzięcia informacji o wystąpieniu nadużyć finansowych w ramach programu. Personel może również powiadomić właściwe organy ścigania o podejrzeniu popełnienia przestępstwa.

W przypadku stwierdzenia podejrzenia wystąpienia nadużycia finansowego, IP oraz WS stosuje swoje procedury dotyczące informowania o nadużyciach finansowych, informuje IZ, Instytucję Audytową, zgłasza sprawy do właściwych organów oraz podejmuje działania związane ze zgłoszeniem nieprawidłowości do KE.

Procedura zgłoszeń informacji o naruszeniach i potencjalnych naruszeniach oraz ochrona osób zgłaszających naruszenia jest określona w dokumentach wewnętrznych CPE dotyczących ochrony sygnalistów. W przypadku przekazywania informacji o podejrzeniu lub występowaniu nadużyć finansowych w ramach wdrażania działania 4.3 PO WER, 1.1 i 1.7 FERS i Programów EWT/EIS, wszelkie informacje będą bezzwzględnie analizowane, z zachowaniem pełnej anonimowości oraz poufności zgłaszającego. IP i WS przyjmują informacje na temat nadużyć finansowych, w tym korupcji oraz konfliktu interesów pocztą lub elektronicznie na adres nadużycia@cpe.gov.pl. Dostęp do poczty elektronicznej posiada osoba niezwiązana bezpośrednio z wdrażaniem działania 4.3 PO WER, działań 1.1 i 1.7 FERS i Programów EWT/EIS.

W celu zapewnienia anonimowości, CPE przyjęło procedurę ochrony osób zgłaszających naruszenia w CPE, której celem jest określenie zasad przyjmowania i rozpatrywania zgłoszeń naruszeń od osób zgłaszających naruszenia oraz ochrony tychże osób.

Ponadto, dla ochrony osób zgłaszających nieprawidłowości w ramach Programów EWT/ENI, przez Instytucję Zarządzającą Programami EWT (Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej) została założona skrzynka pocztowa, na którą można zgłaszać zastrzeżenia: nieprawidłowości. EWT@mfi.gov.pl. Informacje mogą być przekazywane w języku polskim lub angielskim.

Dodatkowo, oprócz możliwości zawiadomienia krajowych organów ścigania, każdy obywatel ma możliwość bezpośredniego poinformowania OLAF o podejrzeniu nadużycia finansowego lub innej poważnej nieprawidłowości. Ze służbami OLAF można się skontaktować we wszystkich językach urzędowych Unii Europejskiej:

- 1) za pomocą elektronicznego Systemu Powiadamiania o Nadużyciach - FNS (Fraud Notification System) dostępnego na stronie internetowej: <https://fns.olaf.europa.eu>;
- 2) pocztą, kierując korespondencję na adres OLAF – European Anti-Fraud Office, European Commission, Rue de la Loi, 200, 1049 Bruxelles/Brussel, Belgique/België;
- 3) e-mailem na adres poczty OLAF-FMB-SPE@ec.europa.eu.

Szczegółowe informacje w tym zakresie dostępne są na stronie internetowej:
http://ec.europa.eu/anti_fraud/investigations/report-fraud/index_pl.htm.

7. Instrumenty zapobiegające nadużyciom finansowym

Instrumenty zapobiegające nadużyciom finansowym oraz minimalizujące ryzyko wystąpienia konfliktu interesów opierają się na ograniczaniu możliwości ich popełnienia poprzez wdrożenie ustrukturyzowanego systemu podejmowania decyzji oraz systemu kontroli wewnętrznej, które będą stale monitorowane i usprawniane na podstawie analizy ryzyka i przeglądu procesów IP oraz analizy procesów zachodzących w ramach wdrażania Programów EWT/EIS przeprowadzanej przez IZ EWT/EIS. W rezultacie tych działań, w przypadku zaistnienia konieczności, wprowadzone zostaną proporcjonalne mechanizmy ograniczające ryzyko wystąpienia nadużyć finansowych, w tym konfliktu interesów. Nacisk położony zostanie na analizowanie Instrukcji Wykonawczych IP i WS pod kątem obniżania ryzyka wystąpienia korupcji, w szczególności w zakresie ograniczania uznaniowości w podejmowaniu decyzji i braku weryfikacji wewnętrznej tych decyzji. Ponadto, jednym z kluczowych elementów w tym zakresie jest zapewnienie rozdzielności funkcji w procesie oceny wniosków o dofinansowanie, weryfikacji wniosków o płatność, kontroli projektów oraz certyfikacji wydatków, jak również rozpatrywania środków odwoławczych i skarg na działania podejmowane przez IP oraz gromadzenia informacji o nieprawidłowościach.

Ponadto, CPE stosuje zasadę unikania konfliktu interesów poprzez wprowadzenie skutecznych mechanizmów nadzorczych szczególnie ważnych w przypadku stanowisk wrażliwych, dostosowanych do kontekstu i systemu realizacji Programu PO WER, Programu FERS i Programów WS/EWT/EIS, w szczególności sankcji finansowych lub administracyjnych wskazanych w dokumentach obowiązujących dla Programu PO WER, Programu FERS i Programów WS/EWT/EIS, do których należy:

- podpisywanie w ramach Programu PO WER, Programu FERS deklaracji/oświadczeń o bezstronności w procesach dotyczących wyboru projektów, kontroli i weryfikacji wniosków o płatność,
- wykluczenie w ramach PO WER, FERS osób np. z kontroli projektu osób, które brały udział w ich wyborze lub które weryfikowały wnioski o płatność dotyczące tych projektów,
- użycie aplikacji SKANER, która zapewnia dostęp do aktualnych informacji pochodzących z różnych baz, w tym rejestrów publicznych, na temat konkretnych podmiotów i osób oraz ich powiązań osobowych i kapitałowych (KRS, CEIDG, Centralny Rejestr Beneficjentów Rzeczywistych, CST2021). Weryfikacja prowadzona jest w również w oparciu o wszelkie inne bazy komercyjne (np. Polska Wywiadownia Gospodarcza), do których ma dostęp instytucja, w takim zakresie, w jakim te bazy umożliwiają badanie konfliktu interesów,
- w ramach Programów współpracy Interreg: Polska – Saksonia 2021-2027, Południowy Bałtyk 2021-2027, Polska – Słowacja 2021-2027, Polska – Ukraina 2021-2027 stosowanie zapisów określonych w IW, m.in. w zakresie podpisywania deklaracji o bezstronności i poufności na etapie oceny projektów,

- podpisywanie oświadczeń o zaistnieniu lub nieistnieniu okoliczności, o których mowa w art. 56 ust. 2 ustawy Prawo zamówień publicznych oraz oświadczeń o braku konfliktu interesów w przypadku postępowań przeprowadzonych zgodnie z zasadą konkurencyjności,
- podpisywanie w ramach Programów PO WER, FERS oświadczeń o braku konfliktu interesów na etapie prac związanych z przygotowaniem dokumentacji przetargowej w ramach postępowania o zamówienie publiczne oraz zasady konkurencyjności,
- stosowanie zasady „dwóch par oczu” (jeżeli proces tego wymaga),
- weryfikowanie i zatwierdzenie zadań przez bezpośredniego przełożonego,
- zapewnienie odpowiedniego podziału zadań w instytucji,
- odpowiednie szkolenia zwiększające poziom świadomości pracowników w obszarze nadużyć finansowych,
- w przypadku zidentyfikowania zagrożenia konfliktem interesów, w tym pozornym lub wątpliwości co do bezstronności, w zależności od okoliczności wyłączenie osoby z postępowania o zamówienie publiczne, oceny wniosku o dofinansowanie, wniosku o płatność lub kontroli, bez względu na to, czy jest pracownikiem, czy ekspertem zewnętrznym lub wprowadzenie mechanizmów ograniczających ryzyko konfliktu interesów, w tym obowiązek informowania o możliwości wystąpienia konfliktu interesów po podpisaniu oświadczenia i ewentualnej aktualizacji oświadczenia, stosowanie procedury zgłaszania podejrzeń o wystąpieniu nadużyć finansowych i ochrony tzw. sygnalistów tych zgłoszeń.

Istotnym elementem prewencji są wewnętrzne uregulowania w zakresie etycznego wykonywania zadań służbowych przez pracowników IP i WS. IP i WS zamierzają również prowadzić działania edukacyjne i informacyjne w tym zakresie, wskazujące na zagrożenia wystąpienia nadużyć finansowych oraz nieprawidłowości w trakcie bieżącego wykonywania obowiązków, które zostaną przewidziane w planach szkoleniowych na dany rok. Ponadto, celem upowszechnienia dobrych praktyk oraz podnoszenia świadomości pracowników IP i WS w zakresie nadużyć finansowych, udostępniono folder publiczny w programie Outlook „Antykorupcja” oraz zakładkę w intranecie CPE, w którym znajdują się publikacje CBA dotyczące tej tematyki, w tym trybu postępowania, właściwego zachowania i zgłaszania przez pracowników IP i WS przypadków wystąpienia podejrzenia korupcji lub nieprawidłowości zarówno wewnątrz organizacji, jak i do organów ścigania. Organizowane są cykliczne szkolenia dla pracowników CPE dotyczące podnoszenia świadomości na temat zagrożeń wynikających z nadużyć finansowych, w tym korupcji.

IP i WS zapewniając przejrzystość i obiektywizm procesu udzielania zamówień publicznych oraz gospodarowania mieniem publicznym, stosują mechanizmy przewidziane w ustawie z dnia 11 stycznia 2021 r. - Prawo zamówień publicznych (Dz.U. z 2019 r., poz. 2020) oraz regulaminie udzielania zamówień publicznych o wartości przekraczającej 130 000 zł oraz regulaminie udzielania zamówień publicznych o wartości nieprzekraczającej 130 000 zł netto w CPE, jak również przestrzegają zasad w tym zakresie wynikających z wytycznych mających zastosowanie we wdrażaniu PO WER, Programu FERS i Programów EWT/EIS.

We wskazanych powyżej dokumentach przedstawiono zasady oraz opis procesów zmierzających do wyboru oferty najkorzystniejszej, które uwzględniają zachowanie bezstronności i obiektywizmu.

IP i WS zakładają wymianę informacji i najlepszych praktyk w zakresie instrumentów przeciwdziałania nadużyć finansowych, odpowiednio z IZ PO WER, IZ FERS, IZ Programów EWT/EIS oraz innymi instytucjami zaangażowanymi w wdrażanie PO WER, Program FERS i Programów EWT/EIS. W przypadku wystąpienia praktyk nadużyć finansowych lub pojawienia się istotnych ryzyk, komunikacja wewnętrzna odbywać się będzie w ramach zespołu ds. oceny ryzyka wystąpienia nadużyć finansowych i/lub korupcji oraz spotkań kierownictwa średniego i wyższego szczebla CPE.

Beneficjenci działania 4.3 PO WER, 1.1 i 1.7 FERS i Programów EWT/EIS również powinni stosować w związku z realizowanymi projektami mechanizmy pozwalające zmniejszyć ryzyko wystąpienia nadużyć oraz odpowiednio wcześniej je wykrywać i eliminować. Nadużycia w tym zakresie w szczególności mogą się pojawić przy udzielaniu zamówień publicznych. Istotna jest świadomość występowania tzw. sygnałów ostrzegawczych, czyli zachowań świadczących o tym, że być może zostało popełnione lub jest popełniane nadużycie (przykładowo składający najkorzystniejszą ofertę rezygnował z podpisania umowy lub umyślnie nie składał wymaganych dokumentów, aby zwyciężyła oferta droższa).

W związku z powyższym IP i WS informują, że w przypadku przekazywania informacji o podejrzeniu lub występowaniu nadużyć finansowych w ramach wdrażania działania 4.3 PO WER, 1.1 i 1.7 FERS i Programów EWT/EIS, wszelkie informacje będą bezwzględnie analizowane, z zachowaniem pełnej anonimowości oraz poufności zgłaszającego. Ponadto wszystkich pracowników IP i WS zgłaszających podejrzenie lub występowanie nadużyć finansowych obejmuje się ochroną przed negatywnymi konsekwencjami w stosunku do ich osoby, zgodnie z procedurą ochrony tzw. sygnalistów przyjętą przez CPE.

Komisja Europejska oraz OLAF stworzyły odpowiednie poradniki oraz katalogi sygnałów ostrzegawczych. IP dąży do uwzględnienia tych dokumentów w trakcie udzielania zamówień publicznych poprzez przegląd i aktualizację procedur udzielania zamówień publicznych. W odniesieniu do beneficjentów IP i WS rekomenduje zapoznanie się z nimi oraz ich stosowanie wszędzie tam, gdzie jest to właściwe.

DYREKTOR

CENTRUM PROJEKTÓW EUROPEJSKICH

Załącznik nr 2 do Zarządzenia nr .....⁴.....

Dyrektora Centrum Projektów Europejskich z dnia r. ....1.08.2024.....

.....
(imię i nazwisko pracownika/praktykanta/stażysty/wolontariusza¹)

.....
(komórka organizacyjna)

OŚWIADCZENIE

Upředzona/y o odpowiedzialności dyscyplinarnej oświadczam, że zapoznałam/em się z postanowieniami Polityki Centrum Projektów Europejskich w zakresie zwalczania nadużyć finansowych i zobowiązuję się do przestrzegania zasad z niej wynikających.

.....
(podpis pracownika/ praktykanta/stażysty/wolontariusza¹)

.....
(miejscowość, data)

---

¹ Niepotrzebne skreślić